

ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОГРАФІЧНІ ОГЛЯДИ

І. Г. Лиханова

кандидат історичних наук

*Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського*

м. Київ

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК “КНИГА В УКРАЇНІ, 1861–1917”: ЯК СКЛАДОВА УКРАЇНСЬКОГО БІБЛІОГРАФІЧНОГО РЕПЕРТУАРУ

Створення Українського бібліографічного репертуару (УБР) закладає підґрунтя для комплексного дослідження книги в історичному, методологічному та бібліографічному аспектах. УБР – це система бібліографічних видань, баз даних (БД) національної бібліографії. Вона складається з провідних проектів Репертуару, які відображають українську книгу і періодику від рукопису до сучасних видань.

Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського (НБУВ) як бібліотечна установа загальнодержавного значення здійснює видання ретроспективної національної бібліографії документів на всіх видах носіїв, включаючи твори українською мовою, незалежно від місця видання; твори всіма мовами, створені на території України; твори всіма мовами про український народ, створені в усьому світі¹.

Поєднання даних критеріїв дає можливість якнайповніше відобразити в бібліографічних працях особливості історичного розвитку України, її внесок у розвиток світової культури, науки, освіти, виробництва.

Результатом роботи в галузі ретроспективної національної бібліографії є послідовне видання в контексті серії “Національна бібліографія України” системи посібників УБР та фундаментальних науково-бібліографічних видань, перш за все, бібліографічного покажчика “Україномовна книга у фондах Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. 1798–1923. Т. 1–3” та ін.

Бібліографічний покажчик “Україномовна книга у фондах На-

ціональної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. 1798–1923. Т. 1–3” включає видання українською мовою, які вийшли друком від 1798 до 1923 р. в Україні та за кордоном. Бібліографічні записи подано за хронологічним принципом, а в межах року – за абеткою імен, прізвищ або назв творів. Усі видання, представлені в покажчику, опрацьовано *de visu*.

З 1999 р. НБУВ у межах УБР видає також покажчик “Книга в Україні, 1861–1917: Матеріали до репертуару української книги” (Уклад. С.Й. Петров, С.С. Петров та ін.). Видання хронологічно продовжує працю С.Й. Петрова “Книги громадянського друку на Україні, XVIII – перша половина XIX: Каталог” (1971)², що включає книги українською та російською мовами, видані в Україні в 1765–1860 рр. Він містить близько 2 тис. бібліографічних описів.

На відміну від покажчика “Україномовна книга у фондах Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, 1798–1923”, покажчик “Книга в Україні, 1861–1917” будується за територіальним і мовним принципами – включає видання, які були надруковані українською та російською мовами в межах сучасної території України від 1861 до 1917 р. Представлені в покажчику видання описувалися за бібліографічними джерелами.

Друга половина XIX – початок XX ст. – один із найважливіших періодів в історії України. Реформа 1861 р. створила умови для розвитку промислового капіталізму, що, в свою чергу, спричинило значне кількісне зростання книговидавничої продукції.

У Східній Україні розвиток національного книгодрукування був пов’язаний з активізацією культурного життя. Активне формування національної свідомості, розвиток української мови найбільш виразно проявилися у розквіті художньої літератури та напрацюванні численних наукових праць з української історії, літератури, етнографії, фольклору.

Якщо в Галичині видавничий рух розвивався стабільними темпами, то в Україні Наддніпрянській завдяки антиукраїнській політиці царського уряду в книгодрукуванні фактично домінувала російська мова. (Циркуляр міністра внутрішніх справ П. Валюєва від 18 липня 1863 р.; Емський указ імператора Олександра II від 30 травня 1876 р.; Указ Сенату про “шкідливість” культурної і освітньої діяльності в Україні 1908 р.; Указ Миколи II про скасування української преси 1914 р.).

Розвиток українського книгодрукування був відносно успіш-

ним у періоди тимчасових послаблень цензурних утисків у Росії – на межі 50–60-х років XIX ст. (до Валуєвського циркуляру); до 70-х років (до Емського указу), особливо ж після революції 1905 р., а в Галичині після встановлення Конституційного ладу в Австро-Угорщині наприкінці 60-х років XIX ст. З 1917 р. почалося зростання видання книжок українською мовою. В роки Української революції 1917–1920 рр. розвиток українського книговидання був найбільш активним³.

Як відомо, в означений період в Україні видавалася література не лише українською та російською мовами, а й польською, латинською, німецькою, єврейською, чеською, грецькою та іншими мовами. Всі ці видання мають історико-культурну цінність й складають духовну спадщину нашого народу. Але, зрозуміло, що в одній праці відобразити всі видання, що друкувалися різними мовами в Україні в цей період, дуже складно. Вони потребують окремого бібліографічного опрацювання.

За своїм складом бібліографічний покажчик “Книга в Україні, 1861–1917” універсальний, він містить літературу з усіх галузей знань. До нього включено книги, брошури, серійні видання, доповіді, записки, праці, звіти наукових товариств, інших громадських та державних установ тощо. Не увійшли газети, листівки, масові журнали, карти, ноти, альбоми, якщо вони не містять текстового матеріалу. Ці видання потребують окремого бібліографічного опрацювання.

Покажчик “Книга в Україні, 1861–1917” готується на основі електронної бази даних (БД), яка включає відповідні поля, до яких заносяться елементи бібліографічного опису. Полям БД відповідають ділянки стандартного бібліографічного опису. Комп’ютерна технологія дозволяє змінювати, доповнювати текст, створювати допоміжні покажчики, здійснювати швидкий пошук за будь-якими елементами бібліографічного опису.

Бібліографічний покажчик “Книга в Україні, 1861–1917” видається окремими випусками по 8–10 ум. друк. арк. Загальний обсяг праці дорівнюватиме приблизно 400 ум. друк. арк. Матеріал розміщено за суцільною нумерацією. Сьогодні вийшло 10 вип. покажчика (літери А –М), що включають 38312 бібліографічних записів.

Основу покажчика “Книга в Україні, 1861–1917” становлять матеріали картотеки, що була створена протягом 1971–1974 рр. під керівництвом відомого бібліографа С.Й. Петрова, автора бібліографічних праць “Славянские книги кирилловской печати XV–

XVIII вв.” (К., 1958), “Книги первой четверти XIX в.: Каталог книг, хранящихся в Государственной публичной библиотеке Украинской ССР” (К., 1961), “Книги гражданского друку, видані на Україні, XVIII – перша половина XIX ст.” (Х., 1971) та ін.

У зв'язку із зростанням обсягу картотеки, до праці були залучені й інші члени родини Петрових. Після смерті у 1974 р. Степана Йосиповича картотеку довгі роки зберігав його син – С.С. Петров, який є співавтором даної праці й плідно співпрацює з колективом відділу національної бібліографії Бібліотеки.

Картотека створювалася за різними бібліографічними джерелами: каталогами провідних бібліотек (НБУВ, Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника, Державної історичної бібліотеки України, Національної парламентської бібліотеки України, Державної бібліотеки ім. В.І. Леніна у Москві та Державної публічної бібліотеки ім. М.Є. Салтикова-Щедрина в Санкт-Петербурзі), бібліографічними покажчиками, такими як “Книжный вестник” (СПб., 1861–1915), “Указатель по делам печати” (СПб., 1872–1878), “Галицко-русская библиография XIX столетия” О.І. Левицького (т. 1, 2. Львів, 1888–1895), “Список книг, вышедших в России” (СПб., 1903–1907), “Книжная летопись” (М., 1907–1916) тощо⁴.

При створенні картотеки укладачами було переглянуто також значну кількість каталогів книгарень, видавництва, бібліотек, матеріалів газет, календарів, довідників. Так, вивчення бібліографічних матеріалів газети “Правительственный вестник” дало змогу включити до картотеки видання, які були надруковані в Україні в так звані проміжні роки, не охоплені вищеназваними фундаментальними покажчиками. Бібліографічні описи видань, які вміщувалися на шпальгах газет, у тому числі й в “Правительственном вестнике” подано скорочено (автор, назва, місце та рік видання). Обсяг картотеки складає близько 80 тис. бібліографічних записів.

Під час вивчення картотеки виявилося, що вона потребує доопрацювання – уточнення окремих та відновлення цілком відсутніх елементів бібліографічного опису; доповнення виданнями, що були з різних причин не включені до картотеки. Таким чином, під час бібліографічної редакції перевіряється не тільки правильність та повнота бібліографічного опису, але й проводиться одночасно доповнення виданнями, що були пропущені, а також виданнями, відсутніми у вже надрукованих випусках (вип. 1–10). Створюється картотека таких видань, яка на сьогоднішній день включає близь-

ко 1000 бібліографічних карток. У майбутньому планується видання окремого додаткового тому, що буде включати видання, які не ввійшли в основні випуски покажчика.

Із метою доповнення покажчика переглядаються: картотека зведеного каталогу-репертуару україномовної книги (створена у Відділі національної бібліографії НБУВ), що включає бібліографічний опис україномовних видань, які були надруковані в Україні та за її межами від 1798 до 1923 р.; каталог літератури колишнього спецфонду НБУВ; електронний Зведений каталог російської книги XIX ст.

Останній містить 530 тис. бібліографічних описів російськомовних книг, що зберігаються в шести провідних бібліотеках Росії: Російській державній бібліотеці, Російській національній бібліотеці, Бібліотеці Російської академії наук, Державній публічній бібліотеці Росії, Науковій бібліотеці Московського державного університету ім. М. Ломоносова, Науковій бібліотеці ім. М. Горького Санкт-Петербурзького державного університету.

Каталог включає книги, видані російською мовою в Росії та за кордоном від 1826 до 1917 р. Із каталогу вже відібрано 12 тис. бібліографічних описів видань, які були надруковані в Україні в 1861–1917 рр., для подальшої звірки з картотекою покажчика “Книга в Україні”.

Проводиться звірка картотеки і з друкованими покажчиками, по-перше, з універсальними бібліографічними покажчиками та зведеними каталогами, що включають україномовні та російськомовні книги означеного періоду, видані в державних межах України: “Україномовна книга у фондах Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського, 1798–1923. Т. 1–3”, “Друкований зведений каталог україномовної книги державних бібліотек та музеїв України. 1798–1923”, “Російськомовна книга у фондах Національної парламентської бібліотеки” (К., 1999), “Репертуар української книги, 1798–1916: Матеріали до бібліографії”, (Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника), “Українська книга в іменних фондах Наукової бібліотеки Одеського державного університету ім. І.І. Мечникова”, “Спецфонд Книжкової палати України, 1917–1921 рр.” (К., 2003), “Спецфонд Книжкової палати України, 1917–1921 рр.: Додатковий випуск” (К., 2003) та ін.

По-друге, покажчиками фондів галузевих бібліотек: “Українська сільськогосподарська книга з фондів ЦНСГБ УААН (1868–1917)”,

“Медична книга України у фондах Державної наукової медичної бібліотеки, 1841–1920” (К., 2005) та ін.

Проводиться звірка з персональними бібліографічними покажчиками видатних діячів науки, культури, такими як: “Микола Іванович Костомаров (1817–1885): Матеріали до бібліографії” (Чернігів, 2002), “Бібліографічний покажчик творів Миколи Івановича Костомарова” (К., 2003), “Повна бібліографія праць Івана Огієнка” (Хмельницький, 1998), “Антін Крушельницький – письменник, публіцист, педагог: Матеріали до бібліографії та епістолярної спадщини” (Львів, 2002), “А.Ю. Кримський (1889–1971): Бібліографічний покажчик” (К., 1972), “Іван Петрович Крип’якевич: Бібліографічний покажчик” (Львів, 1966) та ін.

Ретельно вивчаються монографічні видання, якщо вони містять бібліографічні розділи, що включають книги досліджуваного періоду. Так, монографія А.А. Непомнящого “Записки путешественников и путеводители в развитии исторического краеведения Крыма (последняя треть XVIII – начало XX века)” (К., 1999) містить два бібліографічні покажчики: “Записки путешественников по Крыму (последняя треть XVIII – начало XX века)” (1001 позиція) та “Дореволюционные путеводители по Крыму” (326 позицій).

З метою доповнення покажчика “Книга в Україні, 1861–1917” виданнями релігійних установ, які не були раніше включені до картотеки, було переглянуто каталоги: “Систематический каталог книг библиотеки Киево-Печерской лавры. Т. 1–2” (К., 1908–1912), “Систематический каталог книг на славянском и русском языках Фундаментальной библиотеки Волынской духовной семинарии” (Почаев, 1889), “Систематический каталог книг библиотеки высокопреосвященного Флавиана, митрополита Киевского и Галицкого” (К., 1910), “Систематический каталог книг библиотеки Киевской духовной академии. Т. 1–4” (К., 1892); Раздорский А.И. “Справочные издания епархии русской православной церкви, 1861–1915” (СПб., 2002) тощо.

Завдяки такій роботі покажчик значно доповнюється виданнями, які у 70-ті роки не були включені до картотеки – масова релігійна література, книги, що зберігалися у спецфондах, твори суспільно-політичного змісту ряду заборонених у той час авторів. Сьогодні вихід у світ покажчика без цих видань, які мають науково-інформаційну цінність, зробив би його науково неповноцінним.

Таким чином, найважливішими завданнями укладачів є пов-

нота видання та кваліфікованість бібліографічного опису. Головними проблемами, що постають перед укладачами безпосередньо в процесі роботи над підготовкою покажчика до друку, є, перш за все, його великий обсяг. Як уже зазначалося, обсяг картотеки покажчика складає близько 80 тис. бібліографічних записів. Бібліографічна обробка такої великої кількості видань, звірка картотеки з бібліографічними покажчиками та каталогами, виявлення пропущених видань потребують напруженої праці та часу. Кожного року подається до друку два випуски покажчика “Книга в Україні. 1861–1917. Завершення видання планується приблизно через сім років.

По-друге, картотека складалася за різними бібліографічними джерелами, які іноді містять помилки, скорочено поданий бібліографічний опис тощо. Встановлення цих випадків, належний бібліографічний опис таких видань теж є серйозною проблемою.

Звичайно, що при розписуванні різних бібліографічних джерел одне й те саме видання потрапляло до картотеки в різних варіантах опису: воно могло бути описаним у картотеці як за автором, так і за назвою (іноді назва має кілька варіантів), за прізвищем перекладача і одночасно за автором, що створює значні труднощі при ідентифікації видань. У бібліографічних описах іноді відсутні окремі елементи – відомості про відповідальність, місце видання, видавництво, друкарню, рік видання, сторінки, формат.

Із метою уточнення та встановлення відсутніх елементів опису проводиться порівняльний аналіз бібліографічних записів декількох покажчиків, використовуються довідкові видання та енциклопедії. Зокрема, “Литературно-художественные альманахи и сборники. 1900–1911 годы” (М., 1957) О.Д. Голубевої, “Литературно-художественные альманахи и сборники. 1912–1917 годы” (М., 1958) Н.П. Рогожина, “Джерела українознавства. Вип. 1–2.” (К., 1900–1998), “Видання “Просвіт” Галичини, 1868–1938” (К., 1996), “Видання “Просвіт” Наддніпрянської України, 1906–1911” (К., 1999), “Товариство “Просвіта” у Львові: Покажчик видань, 1868–1939” (Львів, 1996) тощо. В особливо складних випадках книги вивчаються *de visu*, якщо вони наявні у фонді НБУВ. Неможливість уточнення окремих елементів опису змушує подавати запис так, як його внесено в картку.

Трапляються випадки, коли опис лібрето опер подається під прізвищем композитора. По можливості, прізвища авторів лібрето встановлювалися за додатковими джерелами – “Музичною енци-

клопедією”, “Энциклопедическим словарем” (вид. Ф. Брокгауза та І. Єфрона), “Большой Советской Энциклопедией”, “Літературною енциклопедією” та іншими довідковими виданнями. У тих випадках, коли встановити авторство було неможливо, опис подавався під назвою.

Іноді з даних, наведених у картках, не зрозуміло, чи є в книзі літературний текст, чи це тільки ноти. Ноти не включаються до покажчика “Книга в Україні, 1861–1917”. Бібліографічне опрацювання нотних видань, що здійснюється за спеціальною методикою, є окремим напрямом роботи зі створення УБР. Вирішувати ці складні питання дуже важко, тому, що не завжди можна опрацювати книгу *de visu* чи знайти її детальний опис у бібліографічних джерелах. Для прийняття вірного рішення вивчаються довідкові, енциклопедичні видання.

Під час бібліографічної редакції виникають певні труднощі, пов’язані з визначенням або уточненням дати видання книги. До картотеки включено чимало книжок без року видання. Згідно з сучасними правилами, бібліографічний опис здійснюється за титулом. При наявності у книзі розбіжностей щодо видання в опису вказується рік, який зазначено на титульній сторінці. У дужках вказується рік, наведений в іншому місці (на обкладинці). Часто одна й та сама книга в картотеці, яка має розбіжності між титульною сторінкою та обкладинкою, подається як два окремих видання. До покажчика включаються книги, рік видання яких не встановлено точно, але вони можуть бути віднесені до хронологічних меж, визначених у покажчику “Книга в Україні, 1861–1917”.

Бібліографічний опис здійснюється на основі ГОСТів та Методичних рекомендацій “Україномовна книга. 1798–1923”⁵, що були розроблені у Відділі національної бібліографії НБУВ, з урахуванням особливостей видань XVIII – початку XX ст. – їх поліграфічного оформлення, змісту, мовного стилю.

У покажчику “Україномовна книга у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1798–1923” застосовано науково-бібліографічний опис, що передбачає аналітичне вивчення документа, визначення необхідного набору елементів опису з урахуванням особливостей виду видання й завдань наукового каталогу. Зважаючи на специфіку книги даного періоду, укладачі прийняли рішення в певних випадках відходити від ГОСТів, розробляючи деякі аспекти наукового опису, які не були висвітлені в державних

стандартах⁶. Такий опис максимально повно враховує як основні, так і факультативні елементи, зберігає тогочасний правопис, висвітлює повніше зміст твору. Так, у примітках подаються відомості про довідковий апарат видання, присвяти, епіграфи, особливості кожного примірника, розкривається зміст окремих збірників, альманахів, календарів, хрестоматій та ін.

Бібліографічний опис покажчика “Книга в Україні, 1861–1917” має певні відмінності, які пов’язані, перш за все, з тим, що більшість книг не описувалася *de visu*. Бібліографічний опис включає основні елементи: прізвище та ініціали автора, назву книги, відповідальність, основні відомості про видання, зокрема, – місце видання, видавництво, друкарню, рік видання, кількість сторінок, формат, серію, примітки, специфікацію.

Покажчик побудовано за російсько-українським алфавітом прізвищ авторів та назв творів, так само як і “Каталог” С.Й. Петрова 1971 р. Твори одного автора подаються за алфавітом назв. Перевидання творів одного автора подаються з повним бібліографічним описом. Прізвища подаються за сучасною орфографією. У ряді випадків проведено уніфікацію прізвищ, у написанні яких зустрічаються розбіжності й різночитання (наприклад: Вергилий і Виргилий, Золя і Золья, Яворницький і Эварницкий та ін.). В області відомостей про відповідальність прізвища авторів та псевдоніми подаються без скорочень зі збереженням особливостей тогочасного правопису. Літери, які вийшли з ужитку, замінюються буквами сучасного алфавіту.

У тих випадках, коли псевдонім автора став його літературним іменем, видання описується за його загальноприйнятим до вживання псевдонімом – Марко Вовчок, М. Горький, Дніпрова Чайка, Ганна Барвінок, Д. Мамін-Сибіряк, Панас Мирний, Леся Українка та ін.

Псевдоніми та криптоніми розкриваються за спеціальними словниками, енциклопедіями, довідковими виданнями: Дей О.І. “Словник українських псевдонімів та криптонімів (XVI–XX ст.)” (К., 1969), Масанов І.Ф. “Словарь псевдонимов. Т. 1–4” (М., 1956–1960), Тулуб О. “Словник псевдонімів українських письменників: Матеріали” (К., 1928), Епфель В. “Нові матеріали до словника українських псевдонімів” (К., 1999), “Українська літературна енциклопедія”, “Українська Радянська Енциклопедія”, “Енциклопедія українознавства” тощо. На жаль, означені видання не дають відповіді на значну кількість питань, що постають перед укладачами.

Коли псевдоніми або криптоніми вдається розкрити, – книга описується під справжнім прізвищем автора, а його псевдонім подається в області відповідальності з поясненням у квадратних дужках [псевд.], криптонім – без пояснень.

Відомості про відповідальність містять прізвища (псевдоніми, імена) авторів, укладачів, редакторів та інших осіб, назви установ (організацій), від імені і за участі яких публікується твір.

Область серії вміщує відомості про серійне видання, окремим випуском якого є дана книга. У тих випадках, коли книга одночасно є випуском двох або більше серій, то відомості про кожну наводяться згідно з правилами бібліографічного опису.

Область приміток вміщує додаткову інформацію про книгу, яка не була наведена в основному описі. В примітках подається інформація: про окремі відбитки із періодичних видань та збірників праць; про зміну назви видання; про паралельні назви іноземними мовами; особливості видання (наприклад: літографічне видання); про особливості розповсюдження та використання (на правах рукопису, для службового користування). В примітки заносяться й різницитання між титульною сторінкою і заголовком на обкладинці видання.

Багатотомні видання та видання, що продовжуються, представлені в покажчику за зведеним бібліографічним описом, що містить сукупність відомостей про видання в цілому, або групу його томів (випусків). Він складається з двох частин – загальної і специфікації. В загальній частині наводяться відомості, спільні для всіх або більшості томів (випусків), в специфікації – характерні для кожного тому (випуску).

У бібліографічному опису подано формат видання, що, як відомо, не є обов'язковим елементом згідно з сучасними правилами. Але, на думку укладачів, це важливий елемент книгознавчої характеристики видання, необхідний у пошуковій роботі. Адже для дослідника зовсім не однаково, яке видання (4°, 8°, 16°, 64°) він розшукує.

У випадках опису так званих “відбитків” творів укладачі всіляко намагалися вказати, з якого часопису чи збірки передруковано даний твір. Отже, за відсутності самого твору, його можна знайти на сторінках відповідних видань.

Як відомо, одним із найважливіших принципів створення ретроспективної бібліографії є принцип історизму, тобто макси-

мально повне й точне відображення в бібліографічних покажчиках особливостей даної історичної епохи. Укладачі покажчика “Книга в Україні, 1861–1917” намагаються, наскільки було можливо, дотримуватися цього основного принципу. В бібліографічних описах україномовних книг здебільшого збережено тогочасний правопис. У роботі використовувалися бібліографічні покажчики, в яких відображено україномовні книги, описані *de visu*, в фондах првідних бібліотек України. Укладачі намагалися якнайповніше представити бібліографічні відомості про книгу: проводилося уточнення або встановлення окремих елементів бібліографічного опису, розкривалися псевдоніми та криптоніми, уточнювалися та уніфікувалися прізвища авторів.

Покажчик “Книга в Україні, 1861–1917” є логічним продовженням ґрунтовної праці щодо розкриття репертуару вітчизняної друкованої спадщини другої половини XIX – початку XX ст. Цей проект реалізується завдяки значній науково-дослідній роботі авторів-укладачів під час пошуку відсутніх видань та бібліографічної редакції картотеки покажчика за усталеними методичними принципами. Науково-інформаційна значимість даної роботи полягає в тому, що в ній відображено вагомий масив видань універсального змісту українською та російською мовами, які побачили світ упродовж 1861–1917 рр. Вона дає певне уявлення про стан книговидавничої діяльності в Україні в другій половині XIX – початку XX ст. та створює підґрунтя для книгознавчих, бібліографознавчих та інших досліджень.

¹ Положення про Національну бібліотеку України імені В.І. Вернадського // *Бібл. вісн.* – 1996. – № 5. – С. 3–6; *Онищенко О.С., Омельчук В.Ю.* Вступ // *Україномовна книга у фондах Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, 1798–1923: Бібліогр. покажч.* – К., 2003. – Т. 1. – С. 11–12; *Омельчук В.* Національна бібліографія України: тенденції розвитку, проблеми розробки // *Бібл. вісн.* – 1995. – № 5. – С. 1–13; *Лиханова І.* Національна бібліографія на сучасному етапі // *Київ. старовина.* – 2003. – № 3. – С. 84–99; *Вона ж.* Створення Українського бібліографічного репертуару // *Київ. старовина.* – 2005. – № 1. – С. 128–146.

² *Книги громадянського друку, видані на Україні: XVIII – перша половина XIX ст.: Каталог / Склад С.Й. Петров.* – Х., 1971. – 296 с.

³ *Онищенко О.С., Омельчук В.Ю.* Вступ // *Україномовна книга у фондах Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського.* – Т. 1. – С. 9.

⁴ *Передмова // Книга в Україні: Друга половина XIX – початок XX ст. (1861–1917): Бібліогр. покажч / Уклад.: С.Й. Петров, С.С. Петров.* – К.,

1996. – Вип. 1. – С. III–VII; Передмова // Книга в Україні, 1861–1917: Матеріали до репертуару укр. книги / Уклад.: С.Й. Петров, С.С. Петров. – К., 1999 – Вип. 2. – С. 1–2; Петров С. Історія видання “Книга в Україні, 1861–1917: Матеріали до репертуару української книги” // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В.І. Вернадського. – 2004. – Вип. 13. – С. 197–207; *Петров С.* Книжкова справа в Києві, 1861–1917. – К., 2002.

⁵ Библиографическое описание документа: Общие требования и правила составления: ГОСТ 7.1–84. – Введ. 01. 01. 1986. – М., 1984. – 75 с. – (Система стандартов по информ., библи. и изд. делу); Скорочення українських слів в українській мові у бібліографічному описі: Загальні вимоги та правила: ДСТУ 3582–97. – К., 1998. – 25 с.; Библиографическая запись: Сокращение слов на русском языке: Общие требования и правила: ГОСТ 7.12–93 Межгосударственный стандарт. – М., 1995. – 18 с.; Правила составления библиографического описания. Ч. 1. Книги и сериальные издания / Междувед. каталогизац. комис. при Гос. б-ке СССР им. В.И. Ленина. – М., 1986. – 528 с.; Составление библиографического описания: Крат. правила / Междувед. каталогизац. комис. при Гос. б-ке СССР им. В.И. Ленина. – 2-е изд., доп. – М., 1991. – 220 с.; Український бібліографічний репертуар (1798–1923): Метод. рекомендації на допомогу складанню. – К., 1999. – 104 с.; *Парпалій С.* База даних “Україномовна книга у фондах Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, 1798–1923 рр.” як частина зведеного каталогу україномовної книги // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В.І. Вернадського. – 2002. – Вип. 8. – С. 450–458.

⁶ *Дзюбич С.* Україномовна книга у фондах НБУВ, 1798–1923: інноваційні аспекти наукового опису // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В.І. Вернадського. – 2004. – Вип. 13. – С. 426–433.